

מקורות יהודיים לזכויות האדם
מושב שני - מלון מוריה ירושלים

24.11.87

24/11

כ"ב

אריאל רוזן-צבי:

מורי ורבותי, אני מקדם פני כולכם בברכה, בישיבת הבוקר הראשונה שהיא בעצם כבר ישיבת עבודה המוקדשת לדיון ממשי באחד המושגים שבחרנו לעצמנו, שהוא בעיני אחד המושגים בבחינת הפוטנציאל שגלום בו מבחינה הלכתית, הפוטנציאל אם אפשר להגיד כך, המבטיח ביותר.

לגבי כל המושגים בעצם אמרנו אתמול שמדובר על אופן קונספץ מבחינה זו, מדובר על מה שנקרא מושגי מסגרת, ובהקשר הזה אולי כדאי לפתוח ברמז מפרשת השבוע, אנחנו יודעים שפרשת השבוע היא חומר יוצר מהכלל לדרשנים, הסולם שראשו מגיע השמימה והוא מוצב ארצה, כדרך הדרשנים, גם אני רוצה לקשר את הענין הזה לעניננו; ואני הושב שאם אפשר לאמר שאם דברי ההלכה הספציפיים, הכללים ההלכתיים הספציפיים, הם מבחינת ראשו מוצב בשמים, הרי המושגים שאנחנו מדברים עליהם במיוחד המושג של שעת הדחק, הוא אותו סולם שמוצב ארצה שמסתכל על שעת הדחק היומיומית, על מה שקורה במצוקה. ומבחינה זו, המדרש אומר דבר נפלא על עולים ויורדים, הוא אומר עולים ומסתכלים בדיוקנו של מעלה, ויורדים ומסתכלים בדיוקנו של מטה, לא מספיק גם לפוסק גם לאיש ההלכה, שיסתכל רק בדיוקנו של מעלה. אלא צריך גם להסתכל בדיוקנו של מטה, גם לשעת הדחק, גם לאותם צרכים שהולכים ומתחדשים ומבחינה זו אני חושב הפרשה שלנו מסמנת לנו גם את הקוים של הדיון שנפתח בו הבוקר. אנחנו נפתח את הדיון שלנו בהרצאות, שתי הרצאות קצרות על המושג עצמו, יפתח ד"ר הנינה בן מנחם שהוא ארגן וריכז את כל החומר הנהדר שקבלנו ולאחר מכן יציג את המושג עצמו מר אדרעי שהוא זה שטיפל בפועל במושג עצמו.

depends what you mean by tora and it depends what you mean by shamaym and most of all what you mean by means? so, i very mach like to hear the opinions of my collegs assembled here. that's how i see the problem. it may be that we're engaged in a possible task. i put it to you that there are some halahists if there are some pure halahists who would say that this gathering is again the halaha. a- because we're discussing the halaha and b- because there are some people assembled who the halahists have the traditionnal view of the halaha. who have a historical approach. but i think that we're exploring, so what are we exploring? and may be if we certainly Dr. Ben menahem is right, it would be an impertance ferocity to tell the halahists what to do. they are not asking us, in some way i feel they're occupying a different world. but out of such deliberations something may well yet immerged i've been trying to argue for the flexibility of the halaha in theological contexts. Dr. Maxal used to say im tirtsu eyn zo halaha.

אריאל רוזן צבי:

תודה רבה לרב ג'ייקובס על הדברים המעוררים. על
האתגרים ועל העומק שבו הוא הציג את הדברים. לפני
שאני מוסר את רשות הדיבור לציבור המתדיינים, תרשו לי לפתוח את הדיון
בכמה מילים, כאשר אני רוצה לפתוח בהמשך לדברים שנאמרו כאן בדברים
שנכתבו לאחרונה ע ידי הרב לס בטרדישן במאמר בשם סנפריסט אורתודוכסי,
כאשר הביטוי המרכזי אני חושב שמצאתי ושמקובל עלי כמובן מאוד, הוא שכאשר
מדובר על גורמים חדשים, על המדע שנכנס לתמונה, אנחנו מסתכלים עליו לא
כאל גורם זר שמאיים עלינו מבחוץ; וצריך להתגונן מפניו, אלא במיקרים
רבים אנחנו מרחיבים את גבולות היהדות.
כלומר אנחנו פורשים את היהדות את היקפה, את תחומיה, על העולם
הזה, ואז הוא לא מאיים עלינו יותר אלא להיפך, הוא בעצם נמצא כחלק

מתוכנו כאשר היהדות במרכאות או לא, משתלטת במרכאות או לא במרכאות על התחום החדש הזה. ברוח זו, אני רוצה לשאול ולהעמיד כמה שאלות לדיון כאשר בעצם חלק מהשאלות הם שאלות הלכתיות יותר דווקאניות יותר סטריקטיות וחלק מהשאלות הם שאלות הרבה פחות דווקאניות ויותר מהתחום העקרוני.

השאלות היותר דווקאניות הן וכאן אולי איני מוכן להסכים למה שאמר הרב ג'ייקובס, בהקשר של האבחנה בין העדנה לבין שעת הדחק, כאילו העדנה עוסק במכלול, ושעת הדחק עוסקת רק ביחיד. הרי גם שעת הדחק בעצם עוסקת במצבים ויכולה לעסוק במצבים קבועים.

הגינות של אשה היא מצב קבוע בבחינה זו, הפסד ממון הוא מצב קבוע. טובת הציבור הוא מושג קבוע. הישום האפליקציה; באופן טבעי היא למיקרים בודדים אבל האפליקציה מוכתבת מראש על ידי איזה שהוא מצב קבוע, איזה שהוא נתון חדש שנמצא שאנחנו מחדירים אותו, מכניסים אותו לתוך השיקולים ההלכתיים האלו ובמובן זה יכול להיות שהמושג הזה אינו כל כך, דראמטי, אינו כל כך דראמטי, כפי שהמושג העדנה, אבל למעשה הוא משיג את אותה תוצאה. בכלל אני חושב שאנחנו צריכים לשאול את עצמנו ואני חושב שהנקודה הזאת התעוררה בצורה כזאת או אחרת אתמול בערב בדבריו של פרופ. גרינברג, על ההבדל שבין הרטוריקה ההלכתית, הרטוריקה הפסיקתית לבין התוצאה, לבין המעשה. לפעמים הרטוריקה מקוממת אדם בעל חשיבה מודרנית או בעל תפיסות חדשות אבל המעשה העומד מאחורי הרטוריקה הוא מעשה מקובל, הוא תוצאה מקובלת, כשהרטוריקה היא בעצם רק טכניקה כדי להגיע לתוצאה מסויימת. ולפעמים הפגישות בתוצאה הם ממניעים שונים לגמרי, כאשר הגאונים קבעו את הכלל שכופים בעל לתת גט לאשה כאשר הוא מאוס עליה, וכאשר הם תלו את הדבר בכך שבנות ישראל נתלות בגויים ונפיק מיני חורבה, הם לא התכוונו לאפשר לנשים להיות במצב של פריצות, הם לא אפשרו לנשים שרצו להשתחרר מבעליהם לעשות את זה בקלות. אוי המניעים של הנשים היו כאלו, אבל המניעים של הגאונים היו שונים לגמרי, ויתכן מאוד שאשה פלונית ופוסק פלוני נפגשו על מישור התוצאה, אותה תוצאה.

כלומר, בעל נכפה לתת גט לאשה הזאת, בשל דין מאיס עלי; אבל

המניעים או הרטוריקה אם תרצו היו שונים לגמרי, מבחינת הפוסק המונח שעת הדחק הוא אנטרס דתי הוא למשל הביטוי של מפני חומר אתה מגיע לכולו או כדי למנוע פירצה גדולה, אנחנו יכולים בשעת הדחק לפרוץ פרצה קטנה, ואז לכן למשל הרב עובדיה יוסף כאשר הוא מדבר על שאלת כשרות ושאלת כשרות היום היא לא שאלה שהיא שאלה טכנית או אובייקטיבית כי כאשר מדובר על מתן היתרי כשרות אז השאלה אם ניתן לתת כשרות למלון שיש בו חגיגות סילבסטר או שיש בו אי הקפדה מלאה על עניני כשרות מוחלטים במובן של למשל להגיש חלב לאורחים שמעוניינים בכך לאחר שהם אוכלים בשר וכיוצא באילו; אלו לא שאלות שההלכה התמודדה איתם ושאלות כשרות במובן שהתנגולת הזאת כשרה או לא, יש בה שבר בזרוע או נקב בריאה וכולי אלא שאלות חדשות לגמרי, ואלו שאלות שצריך להתמודד איתם במישורים של מה המציאות החדשה הזאת מחייבת אותנו מבחנת האינטרסים הדתיים שלנו.

מבחינת מפני חומר אתה מגיע לכולו, מבחנת השאלה באיזו מידה צריך אולי להציל סוג מסויים של עבירות או סוג מסויים של אנשים ולוותר במידה מסויימת על ההכלה הסטריקטית של ההלכה. כל אלו הם שאלות דתיות מובהקות ולכן ככאשר אנחנו שואלים את השאלה וזאת השאלה שאני רוצה להציג כאן במלא עצמתה איך המציאות החילונית, איך הפריצות של חיינו בהקשר הזה צריכה להשפיע על הפסיקה ההלכתית, על התוצאות ההלכתיות, הרי זו בעצם השאלה שחוצה כרגע הרבה מאוד פוסקים מבחינה זו, היא חוצה בשאלה הזו שדיברתי עליה בענין כשרות בין הרב עובדיה יוסף לבין הרב ולדנברג, היא חוצה בשאלה למשל של הגינות אשה באיזו מידה ניתן לקבוע תנאי מוקדם במסגרת הכתובה או במסגרת אחרת של "קנס" ממון במקרה שהבעל מסרב לתת גט לאשתו כאשר למשל הרב משש באחת מתשובותיו בתבואות שמש, מתיר את הנושא הזה שעורר מחלוקת עצומה במיוחד בארצות הברית שבה הדיון הזה נערך בצורה מאוד אינטנסיבית מכיון שהשעה הזאת היא שעת דחק שאין למעלה ממנה, ומכיון שהסכנה היא של פריצות אשה, מכיון שהנשים של היום ברובן אינן חיות בתוך מסגרת אוטוריטטיבית של קהילה דתית שמקבלים את עוליה, צריך להתיר את מה שאיננו מתירים לפני מאה שנה.

זאת בעצם השאלה של גבולות שעת הדחק מתיחסת אליהן. באיזו מידה אנחנו יכולים להרחיב את גבולות שעת הדחק לענין הזה, באיזו מידה אנחנו רשאים לעשות את זה, מה הם הקומפוננטים שאנחנו צריכים לקחת אותם בחשבון. אני חושב שזאת השאלה הגדולה והקשה ביותר והיתי שמח אם הציבור הנכבד הזה היה מתיחס גם לשאלה הזאת בהקשר למסגרת הזאת של שעת הדחק. כמובן כל אחד מפשי להביע את עמדתו כרצונו ואני פותח בזה את הדיון בבקשה. הרב יעקבוביץ בבקשה.

Rabay yaakovovits: i received the list yesterday at the cession couldn't arrive here yesterday nearly midnight and therefore we'll not comment now on the wider issues raised on zehuyot adam and we'll have presumably another occasion to relate to the overall theme of this conference. therefore i want to limit myself to current subject at the discussion sheat hadehak and particularly to the very profoundly challenging remarks of course made by Dr. jakobson. i think the opening remark is opening statement of the diyun of the discussion was exedently valid and relevant. that haidna or haidana is a more relevent principle the sheat hadehak. sheat hadehak is a departure from the north, it's exeption. haidna becomes the rule, is the law and therefore haidna think should be a far more valid principle here to guide our deliberations then sheat hadehak which by definition is a high exeptional rule which you cannot use as a norme reach to describe the applications of halaha. now it because jacobs made this statement that i think all the rest of his comments can be invalidly, precisely for this reason. because the argument that he used to prove that halaha is not objective but is subjective that it depends on people who make halahic rullics. some have got feelings as well into jews into their rullings, emotional factors and political

אריאל רוזין צבי:

לפני שאני ממשיך ברשות הדיבור, אני רוצה להשלים

במשהו את מה שאמר חנינה, נמצא אצלנו בפקולטה

נכנס עכשיו אלינו לפקולטה חוקר שאין לו מושג במשפט עברי. שהוא

מאוניברסיטת ברקלי, פרופ. מאיר דן כהן והוא חקר את הבעיה שהוא קורא לה

הבעיה האקוסטית במשפט הפלילי, כלומר מה אומר החוק ומה המסר שהחוק בעצם

נותן לאנשים.

דוגמא, אם למשל החוק קובע, התקנות קובעות שאסור לנהוג במהירות שמעל

שמונים ק"מ אבל הרדאר של המשטרה מכוון על מאה וכולם יודעים כל הנהגים

כבר יודעים שהרדאר מכוון למאה, אז נכון שהחוק לא משתנה, התקנות לא

ישתנו כי אם התקנות לא ישתנו אז הנהגים יסעו כמו משוגעים, אבל בעצם

אנחנו יודעים בתוכנו שאנחנו רוצים מאה, איך שהוא אנחנו מסוגלים אבל

אנחנו גם במשפט המודרני, לא משנים את הנורקמה הזאת, אבל נותנים לה איזה

שהוא ביוטי אחר, אמרתילו ישבנו ושוחחנו, אמרתי לו שאת ההמצאה הזאת שהוא

גילה ונתן הרצאה בהרווארד, המשפט העברי ההלכה מכירה כבר אלפי שנים.

הלכה ואין מורים כן, כל הגישות של כלל וחריג, וחריג נעשה כלל וכולי,

ונתתי לו שורה דבר שאין לאמרו בפני עם הארץ, סוג מכל הכוונות של דברים,

הוא שמע, הוא נדהם הוא אמר זה הרי ממש רלוונטי למחקר שלי, והעמיד עוזר

הוראה מיוחד, במשפט עברי, כדי שיוכל לתת את הביטוי הזה. בזה אני פשוט

רציתי לתת ביטוי לכך שבמידה מסויימת כשדברתי אתמול על מסגרת נורמטיבית,

סדנא דארע חד הוא. וכשהשופט ברק רוצה להגיע לשינוי מופלג בפסיקה, הוא

משתמש ברטוריקה של המשכיות, והרטוריקה של המשכיות לפעמים מטעה אפילו את

השופטים שיושבים יחד איתו בדיון, כי הם הולכים שבי אחרי הרטוריקה הזאת,

אב הוא בעצם, הביא לשינוי אפילו לשינוי מופלג, וזה מה שהרב לס בעצם נתן

ביטוי לשאלה לקונספט הזה של שינוי בתוך מסורת, של שינוי תוך אחריות,

רטוריקה, מעשה וכולי. לפי הסדר אולי תציג

Art Green:

a number of things that have come up since i

first raised my answer. let me refer to the

most recent i would like to try again ti convince my friend Dr. Lam

they have to feel the present tense is important, not a jewdaism by quation.they what to know what would say the rabay and believe me as having some authority, i'm their authority. and i've told when i was graduated at least from the seminary that was one of the myth that kept until they murried the asra which Rabay Gordus translate as the tera of the community.

פרופ' גרינברג: אני רוצה להביא ציטוט קצר ביחס לנישואי תערובת העלו את העניין הזה עוד פעם, ועוד פעם. זה ציטוט הויכוח של לינקולן עם דוגלס, "זה שאיני רוצה את השחור כעבד, אינו אומר שאני צריך את ביתו לאשה". אני אתרגם את זה לעניננו, שאינני רוצה את הגוי רחוק ממני, אינו אומר שאני רוצה את ביתו לאשה.

אריאל רוזן צבי: לפני שאני נותן למדבר האחרון מר גרינברג, אני מוכרח להגן במשהו על השופט איילון שלא נמצא כאן, בעניין הזה של נישואי תערובת וגזענות, האם זה כהנא. השופט איילון בפסק הדין בעניין של כהנא היה זה, שצטט את המקורות או את האסמכתאות ההלכתיים כדי להראות על המרחק שבין התפיסה הכהניסטית מבחינה זו לבין המושג של נישואי תערובת. גם הציטוט מלינקולן הוא בעצם ציטוט בהקשר הזה עם האימפליקציה או מבחינה זו מוטעית מכיון שהבלק במובן הזה הוא יסוד קיומי, שלא משתנה ולא יכול להשתנות והתפיסה היא לא תפיסה, בהקשר הזה של ערכים או השתנות, אלא תפיסה מעוגנת בגזענות במובן זה ששום דבר לא יכול לקשר ביני לבינו לעולם, מה שאין כן ולא יכול להיות קיים לגבי ההקשר הזה של נישואי תערובת, כאשר אני מקבל על עצמי את המרחק הזה ובזה לא אמרתי עוד שום דבר, מבחינה ערכית אלא רק מבחינת המרחק וכל זאת שצריך תמיד לתת עליו את הדעת.

other words i think there is too much theory be thrown out of it. the single more powerfull force that is blowing apart the issue isn't the theory of halaha, the theory of authority, of older respect to whole the attempts to establish philosophical principles for non ortodox. to see the powerful fact is that peopge account a genuine personal expreience of the humanity by which standed vary instinctive emotional contact is offeneded by some of the language or some of the terminology or some of the category is being applied. i don't think that's an embarassement i think it's a major religious challenge for all of us, so i think it should be put on the table. this is not an exercise in alternive theology in terms of halahic systems. tjis is an exercise and part of a different social experience by enlarge ortodox jews have much less social experience with non jews then do non ortodox jews and i think if we don't confront this and the assumption here somehow to admit that there is a form of assimilation or weekness is not really confront in the issue. it is in fact as norman says. you and the majority is not that way and we are affectable, whether you can or cannot take from us so i thinnk some way all of us has to adress this question- how much weight is given to the instinctive personal reaction and experience? i think it's a very essential one. and has to be adressed theoretically on both sides. someone suggested i don't know why but there is a great deal of deny is going on to what each side is doing or has to do and i think we should discuss why do we deny what we are?

זוהי באמת שעת הדחק. אני רק אבקש מהרב ג'ייקובס

אריאל רוזן צבי:

לסכם בכמה מילים ולאחר מכן אנחנו...

25/11
קור

מקורות יהודים לזכויות אדם

שלנו, הוא שואל את עצמו הרמב"ם לא מונה במנין המצוות אז מה אומר הרב מסאטמר? שהרמב"ם לא מנה את זה מנין המצוות זה לא בגלל שזה פחות ממצווה אלא בגלל שזה יותר ממצווה, זה עיקר העיקרים. הרמב"ם מנה מצוות פרטיות, הענין של שלוש השבועות שהשביע הקדוש ברוך הוא זה מהות היהדות, זה יחודו של עם ישראל, לכן הוא לא מנה.

עכשיו נלך לצד השני. כשבישיבת מרכז הרב דהעידנא שואלים את עצמם אם מצוות יישוב ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות, מדוע הרמב"ם לא מנה אותה במנין ככל המצוות? הם אינם שמים לב שבלא יודעים הם עונים אותה תשובה של הסאטמר, זה מכיון שזה לא פחות ממה אלא כיון שמצוות ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות היתי אומר היא מתהלכה היא עקרון על כמו אצל הרב אונטרמן דרכי שלום, אז לכן הרמב"ם לא מנה את זה כי זה העקרון שעליו כל התורה כולה סובבת, כלומר כאן אנו רואים שיכולים אנשים להעזי וזה בתוך המסגרת רב שמשון, בתוך הכל כשר למהדרין לפנאי ולפנים, במובן זה המתהלכה פורצת אל ההלכה והופכת להיות כביכול קורקטיבה של ההלכה.

הבאתי דברים אך ורק מפוסקי ההלכה לא בפילוסופים פוסקי הלכה שהם או רבנים ראשיים או עוד יותר כשרים למהדרין מרבנים ראשיים ואנחנו רואים שהמערכות הם מאוד בעיתיות. ההלכה יש לה מערכת פורמאלית, יש מתהלכה שמשתמשים בה כקורקטיבה לשם שמים.

הרב יעקובוביץ': שמענו דברים מאוד חשובים הבוקר, ועכשיו הפורום פתוח לכל מי שרוצה לתרום לדיון.

א. רוזן צבי:

אני רוצה להתחיל בסיפור אני חושב שיסביר את הבעיותיות שבכל הנושאים האלו. גם את השאלה שהרב גרינברג עורר אתמול בין הצפיות הגדולות מהמושגים האלו מצד אחד והאם הם הבטחה שיכולה לתת את התוצאות האלו. באחד המיקרים קיימתי שיחה עם הרב הראשי, הספרדי הרב אליהו, על מכה קשה מאוד של עיגון שנפטר בינתיים, והוא אמר לי כך ואני מצטט הוא אמר לי בעצם אני את המקרה הזה לא היתי

צריך לפתור. מבחינה הלכתית האשה הזאת שיקרה בפני בית הדין, היא באה בידיים לא נקיות כפי שאומרים המשפטנים ההלכה לא צריכה לצאת מגידרה כדי לפתור את הבעיה הזאת. אבל ואני מצטט, העברתי על מידותי. העברתי על מידותי וניסיתי למצא את הפתרונות ההלכתיים ולו הדחוקים כדי לפתור את הבעיה הזאת והנה בסופו של דבר פתרתי למרות ...

שאלתי אותו כבוד הרב מה זאת אומרת? העברת על מידותיך, לא היית צריך לפתור את הבעיה הזאת, מה זאת אומרת, יש מקרה של עגונה שענינה כשלעצמו הוא ענין שההלכה צריכה להתעסק בו, שהיא מעיקה בעולם ההלכה. הרי השם עוז לעמו יתן השם יברך את השם בשלום אני עוד אחזור לזה, המהרש"ה אומר שאם יש עיגון אין שלום. ולכן מותר לעקור גופי תורה, אז הוא אומר לא. אנחנו בית הדין וכו'. לא צריכים לפתור כאשר מרמים אותנו, או כאשר עושים לנו תרגילים. הוא השתמש בביטוי הזה. אני מקביל את זה למשהו אחר לתשובה אחרת. שאני לא האמנתי כשקראתי וכשאמרתי אותה לכמה אנשים אפילו אתמול אמרו לי לא הבנת. אבל הואיל וקראתי וחזרתי וקראתי ונתתי גם לאחרים, אני חושב שהבנתי.

התשובה של הרב מויישה פיינשטיין לגבי עיגון שכאשר הוא נשאל שאלה הוא אמר לגבי עיגון בכלל כל דין הכלה מפני דין הקלו בה רבנן, מדובר בעצם בשומרת תורה. בשומרי תורה בפירוש. ומה הוא מקרה, לבדוק היטב הוא אומר לרב אם אותה אשה כשיתירו אותה, תשמור על דיני נידה. כך בפירוש כך וחזרתי וקראתי ושניתי ושלשתי וזה היתה התשובה. המסקנה המעשית היא במקרה הזה לא ללכת לבדרך ההלכה הפתלתלה כדי לפתור את הבעיה אם יש חשש מבחינתו כפי שאני מבין אותו שהתוצאה תהיה תוצאה של פריצות מבחינה זו, כלומר אתה צריך לבדוק את עניין העגינות ביחס לערך של שמירת התורה בכללותה. כך אני מבין את הדברים. כך אני מבין את הדברים כפי שהם נאמרו. כך גם נתתי לאחרים וזאת היתה זה היה ההסבר היחיד שקבלתי. למעשה המסקנה או נאמר כך הגישה של הרב אליהו, ושל הרב פיינשטיין היתה גישה אחידה עם תוצאות שונות. בבחינה זו, אם כי זה ענין של מניע וזה ענין של תוצאה. ובעצם השאלה שאנחנו שואלים את עצמנו וחנינה אמר את זה בתחילת

הדברים, ולכן אין סתירה מבחינה זו בין מה שאמר הרב גרינברג למה הדברים מבחינת המקורות. בסופו של דבר השאלה האם ישתמשו בטכניקות הלכתיות כאלו או אחרות. אם ינסו, ללכת מעבר אם יפרצו מסגרות בתוך ההלכה זו שאלה של מוטיבציה שאלה של מניע והמניע הזה יש הרבה מאוד גורמים.

היתי אומר כך, הרב ח.ד. הלוי כשאמר אתמול מה שאמר, הוא בעצם אמר ההלכה אנוסה להגיע לתוצאה כזאת, אני לא היתי רוצה להגיע לתוצאה מרחיקת לכת של דרכי שלום אבל אני אנוס, אני אנוס מפני הדימוי החיצוני מה יאמרו ואני אנוס מפני הדימוי הפנימי, איזה חוסר נחת מסויים שהעולם החיצון הכניס בי, והרב גרינברג אמר אני לא אנוס, אני עושה את זה מרצון, כלומר אני לגבי העניין של מעמד אשה אני לא אנוס לעשות את זה מכיון ש.. אלא אני חושב שבמסגרות כפי שהן, מעמד האשה בחברה היהודית גם בחברה הדתית מחייב התיחסות אחרת. והוא מחייב התיחסות אחרת מכיון שתמיד למעמד האשה ביהדות היתה זיקה למעמדה בחברות אחרות. אתה בודק שיטות משפט, קונטיננטליות. שיטות משפט של קומונלו ושיטות משפט של משפט עתיק, והדין העברי ומוצאים הקבלה מאלפת.

אני אתן לכם רק דוגמא, המשפט הצרפתי עד לפני שלושים שנה כתב שהבעל חייב הגנה לאשתו, האשה חייבת ציות לבעלה. מבחינה זו יש הקבלה שהיא הקבלה חברתית ותוך מערכת חברתית שבה אנחנו קיימים. אבל כבר יש לנו את המדרש המפורסם של בנות סופח.. שמצביע על חוסר הנחת הקדוש ברוך הוא רחמיו על כל מעשיו, אבל אנחנו בני אדם מה שאנחנו יכולים לעשות, אנחנו פגומים. המסגרת החברתית המוסרית שלנו במרכאות, היא פגומה. אז יש נחת רוח ויש צער לאשה וכולי. ההבדל הזה שבין אני אנוס או אני רוצה, אני רוצה לכתוב, אני רואה את עצמי מחוייב, מפני לא מפני איזה שהוא דימוי חיצוני או איזה חוסר נחת פנימי קטן שאולי אפילו יהיו כאלו מבעלי הלכה שיגידו הרגישות שלך פגומה, אתה פגום כביכול בזה שאתה מרגיש חוסר נחת. זאת שאלת השאלות.

זאת שאלת השאלות מבחינה זו וכאן אני אומר אני לא מקבל את מה שאמר מר שמשון בעניין הזה. אני בהחלט קרוב למה שאמר ד"ר רביצקי מבחינה

זו לגבי עקירת גופי תורה גם עקירת גופי תורה היא חלק מהתורה. ואנחנו לומדים את זה מאותו מהרש"ה מפורסם ששואל את השאלה איך לגבי עגינות עקרו דיני עדות ועקרו דינים אחרים. הוא נותן בסוף מסכת יבמות הדברים המפורסמים האלו, כאשר הוא מתיחס לערכים כמושלים, ודרכי נועם או כצידוק לעקירת גופי תורה מתוך נימוק, זה אמנם צידוק מאוחר להלכות שהתפתחו במשך השנים, משך הדורות אבל עובדה שהוא אומר לא מדובר כאן ברטוריקה שלו לא מדובר כאן על עקירת גופי תורה במובן הזה, אלא להיפך, על ביסוס עקרונות שעליהם מושתת כל התורה כולה.

אז מה שנראה באופן חיצוני כעקירה הוא בנין ואם הבנין הוא נראה בדרך של סתירה אז זה הבנין. אז מה הטכניקה? הטכניקה היא דרכי שלום או שלום, הטכניקה היא כבוד הבריות, הטכניקה היא פיקוח נפש, יכולות להיות טכניקות שונות ומבחינה זו אין סתירה מבחינת הדברים האלו מכיון שאם אתה מבסס את הערכים ויוצא מרצון אתה חושב שצריך להגיע לפתרון כזה, אתה צריך עוגן ואת העוגן אתה יכול למתוח פתחו לי פתח כחודו של מחט, ואפתח לכם כפתחו של אולם. את הפתח הזה את הקוף המחט אני צריך, אם יש לי את קוף המחט אני יכול לפתוח כפתחו של עולם, בהקשר הזה.

אני רוצה לאמר עוד משפט אחד, אחרון בענין הזה. חלק ניכר מהבעיות היום מבחינת פתרון בעיות הלכתיות, נעוץ בעצם בשאלות וזה לא חידוש בשאלות לא הלכתיות לחלוטין, ענין של אני חוזר לענין של מעמד אשה. נשים במועצות דתיות בכל כיוצא בזה. הרי גם הרבנות הראשית בודאי העולם החרדי כאשר דברו על הענין של שיתוף לא העלו שום נימוק הלכתי. כן גברים ונשים שיושבים יחד דברים רחוקים מאוד, נימוק הלכתי לא.

מה הם אמרו? הם אמרו מוקדם מידי, עדיין הדור לא כשר. מה פירוש מוקדם מידי? פירוש הדבר הם לא רוצים לשמור במובן הזה על ערכי תורה, הם רוצים לשמור על איזה שהיא שלמות חברתית של ציבור שבחלקו הוא מסתגר, והוא החברה מאימת עליו כאילו בצורה כזאת או אחרת מבחוץ ואז הוא אומר לא יכשר דור. וכאן הסכנה העצומה של נדמה לי שדברת על כך אתמול שפוסקים הלכה ומסתכלים על חברה אחת, קטנה אולי שולית, ומעבירים אותה לחברה אחר.

וכאשר בית הדין היום פוסק ובזה אני רוצה לסיים פסיקות רלבנטיות, לא מעניין אותו ציבור היעד, מעניין אותו ציבור התיחסות קטן, כי כשעלה העניין אצל הרב שפירא בזמנו בשיחה, שהיתי נוכח בה והצביעו על מקורות הלכתיים הוא אמר, יש אפשרות בהלכה אבל אנחנו צריכים למצא פתרון שיהיה מקובל על כל חלקי העם היהודי, היתי חצוף ואמרתי לו כבוד הרב, האם הרבנות הראשית מקובלת על כל חלקי העם היהודי? ואם היא לא מקובלת על כל חלקי העם היהודי מדוע כבוד הרב מסכים להיות רב ראשי בענין הזה? תפתור בבקשה את הבעיות של ציבור היעד שלך ולא של ציבור התיחסות שבכלל אינו מכיר אותך. וזה שורש העניין.

לפני שאני אנסה לשחק את המשחק שהרב לוי העלה פה
כעת, אני רוצה להתנצל כי בעצם אני פה במצב קצת
מוזר כי אני לא שייך למקצוע אם אפשר להגיד לא מבחינה אחת ומבחינה אחרת,
והזכות הגדולה שאני מעריך אותו להיות פה וללמוד כל כך הרבה שלמדתי
בימים האלו היא באה רק מזה שמצד אחד השקעתי הרבה שנים בלימוד תורה אבל
דווקא עם דגש אל כל כך על מערכת משפטית ועל ההלכה ויותר נגיד על ההגדה
ואספקטים קבלים אפילו ותוך כדי הלימוד הזה הגעתי גם לקבל עול מצוות אבל
כתוצאה מזה אני לא שייך לא לזרם זה ולא לזרם זה כי אני לא חייב להיות
שייך לזרם זה או אחר. וזה נותן לי במקביל כמובן השקעתי הרבה שנים במדע
ורפואה, ולכן יש לי הסתכלות קצת מבחוק, אבל גם מפנים, ואני רוצה לנסות
להיות אדבוקט במובן זה שאני רוצה אוי כמה אנשים זה לא יהיה ככה, אני
רוצה להגן על העמדה של החתם סופר.

הוא אמר שאסור, רב יעקוב ציטט שאסור להכניס פילוסופיה או קבלה
בהלכה, כי אני אעשה את זה על ידי שאני אחזור על אותה שאלה היחס בין
ערכים והמנגנון ושברור מצד אחד שיש השפעה של ערכים, רמה של מוטיבציות
לפחות, אולי יוצא, אבל ברור שיש השפעה, אז אם כך נשאלת השאלה כבר כמה
אנשים שאלו, אז אם כך למה להמשיך להשתמש במנגנון עצמו אם כולם מסכימים
שבעצם מה שקובע זה ערכים שהם משחקים תפקיד חשוב במוטיבציות ואפילו

23/11
בשאלה

question:

Is there a right of jewish conscience for a
jew who is feeling a dedicated jew not to
accept the halaha? is that part of a right?

אריאל רוזן-צבי:

רק רציתי להשלים לגבי השאלה שהעלית בהקשר של

הקשר שבין המושגים האלה לבין זכויות אדם ביהדות
מבחינת הדיון שלנו. הואיל ואני הייתי בין אלה שעיצבו את המתכונת וקבעו
את מערכת המושגים הזאת. אנחנו בעצם יכולים לתקוף את הבעיה הזאת תקיפה
חזיתית כלומר להביא את המקורות הישירים שעוסקים בשאלה של חופש הביטוי,
שעוסקים בשאלה של חופש ההתאגדות, חופש הבחירה וכו'. ואנחנו יכולים
לתקוף את הבעיה הזאת בתקיפה שנקרא לה תקיפה עקיפה או בהקשר שבו אנחנו
מחפשים את הדרך להתאים או לתרגם את המושגים ההלכתיים למציאות של דורנו
עכשיו אנחנו חשבנו שבעצם הדרך הנכונה להתמודד התמודדות עקרונית או
במישור העקרוני בנושא הזה תהיה לחפש את אותן דרכים, את אותם שבילים
שבאמצעותם אפשר לתרגם או יש סיכוי שנוכל לתרגם מושגים הלכתיים, עקרונות
הלכתיים אפילו צווים הלכתיים, יומיומיים למציאות חדשה, לצורות חדשות.
למשל אני רוצה לתת דוגמה קלה לעניין הזה, בעניין של כשרות. כשרות אנחנו
יודעים מהם מושגים של כשרות, מה זו נאמנות לכשרות. אבל שאלת הכשרות כפי
שהיא היום היא חדשה לגמרי. כשנותנים כשרות לבית מלון שהוא בעצם האנשים
שמנהלים אותו אינם נאמנים ככאלה. ואז יכול להיות ויכוח עצום- האם
הציבור הישראלי או המציאות הישראלית היא שעת דחק מבחינה הלכתית בתור
דוגמה כדי להקל בדרישות הלכתיות כאלה שכלפי ציבור שכולו שומר תורה
ומצוות לא היינו מקלים. וזהו ויכוח ידוע בין הרב עובדיה יוסף בתשובה
שלו לבין הרב וולדנברג. כשיש תשובות סותרות בהקשר הזה ממש סותרות
בעניין הזה. עכשיו כשאתה תופס את בעיית זכויות האדם במושגים מצומצמים
בלבד אז אתה אומר או קיי. אני נותן את הכלל הזה ואת הכלל האחר. זה לא,
לפי דעתינו זה לא יפתור את הבעיה, כל עוד, או נאמר את זה אחרת, כאשר
אתה רוצה לדון היום אתה לא יכול לדון בתרנגולת אחת. תראה לי עוד

תרנגולת ועוד תרנגולת, אתה צריך לדון בלול. אם אתה לא תדון בלול אתה בעצם מתחמק מהכרעה הלכתית אמיתית שהיא ההכרעה שנדרשת לשעה הזאת. ואנחנו רצינו לעסוק בלול ולא בתרנגולת תרנגולת. וזאת המטרה שלנו.

פרופ' א. רביצקי: אני מבקש שאני לא הייתי שותף להכנה של החומר, אבל אני חושב שאני מבין אותו בצורה די דומה לפרופ' אריאל רוזן צבי, אני רוצה לנסח את זה קצת אחרת. אם אני שואל את עצמי מה משותף לכל המושגים שעליהם אנחנו צריכים לדון - דרכי שלום, פיקוח נפש, תיקון עולם, כבוד הבריות, נדמה לי שאנחנו כאן בעצם שואלים את השאלה של היחס בין ההלכה לבין אמת ההלכה או על עקרונות על-הלכתיים. כמו ועשית הישר והטוב וכו'. כלומר, יש מושג של הלכה כההליך פורמלי שבו יכולים לעסוק אך ורק חכמי ההלכה שהם אנשי מקצוע. אני מבין שאם זה היה הדיון לא הייתי רואה כאן לא את פרופ' גרינברג, לא את פרופ' לצרוס יפה ולא אותי. כלומר, היו מביאים רק אנשי משפט ההלכה אלא רוצים לשאול את השאלה - מהם עקרונות העל שהם עדיין במסגרת ההלכה ושיכולים לכוון אותנו לכל מיני כיוונים מה שקורה כאן אריאל הלול. ואני רוצה לומר שזה מאוד מעניין לגבי דברי הפתיחה וזה באמת בדיוק ההיפך מן המושג של דעת תורה. כי מה רוצה להשיג המושג דעת תורה? זה לא נאמר בדברי השופט אילון, מן הסתם היה נאמר אם היה מעריך. החידוש של מושג דעת תורה במאה השנים האחרונות, אינני חושב שהוא שלא פוסק ההלכה נותן דעת תורה אלא ראש הישיבה, אלא דעת תורה הוא מושג חדש במובן זה שאין צורך לנמק. זה החידוש. אתה אינך צריך לתת שום ארגומנטציה, לא פנים הלכתית ולא מטה הלכתית אלא ההנחה היא שכיוון שהחפץ חיים או הרב אלחנן וסרמן עוסקים בתורה יומם ולילה אז מתוך עצמותיהם הם חשים את עולמה של תורה ולכן הם יכולים לתת דעת תורה בלי לנמק נימוק הלכתי. והדבר המעניין, המושג של דעת תורה בא לענות בדיוק על אותם צרכים שאנחנו מדברים עליהם פה באותם מקומות שהרגישו שתשובה פורמלית הלכתית איננה בנמצא אבל התורה צריכה לענות לשאלות יותר רחבות, אז אמרו דעת תורה. מה שאנחנו מנסים כאן לעשות

Norman Lam:

All I want to do is just raise a question, a little conscientiousness raising. Before we go off, you know, talking about values as if they are realities, I'm not sure, let's first investigate to what extent. A Halachist is, within his rights, I believe, in saying, don't bother with values, because your values have as much pilpel as my Halachot, and your values can lead to destructive results as my Halachot may lead in certain conditions to destructive results. And if I have a choice of taking your sense, subjective sense, of what is a good value, what is a bad value, and my sense of yielding on values and simply go into the Halacha itself, I would rather trust, he would say, the Halacha per se as ultimately yielding what is good for society, if not for every individual, and law can never cover both, then take your values, which are subjective and I don't know tomorrow if you'll have the same values if you are living in a different social context.

א. רוזן צבי: יש לי הערה שאלה, האם בכלל הקונספציה הבסיסית שלך היא אפשרית, האם רב יכול להיות רק רב של הלכה, הרמב"ם אתה רואה את הרמב"ם מה הן התכונות הוא חייב להיות מעורב בציבור, הוא חייב ללמוד חכמות חיצוניות כדי שיהיה רב לא יכול להיות לו בעולמו ארבע אמות של מתמטיקה הלכתית בלבד. אני לא חולק אני שואל.

נ. לם: זו לא בעיה, זאת לא אומרת שהרב צריך להיות מוסגר מהציבור, זאת לא אומרת שהוא לא צריך לדעת את הידיעות של העולם, את הידע של העולם הרחב מסביבו, אני מדבר על ערכים מבחוק, אני אומר שהוא ספקן, הוא אפיקורס במציאות של ערכים אילו הם גופים אלו הם דברים של ממש. הוא רוצה יותר לבטוח בהלכה עצמה שאם מטפלים

23/11

section of jewish population a new set of problem. they probably will lose their perspective and their berries. and this in my opinion is one of the major problems, but sometimes the solution can be worse then the problem itself because if we try to say that we are going now to accomodate halaha, then the minute you say you deliberately accomidate halaha to the fashion occurence of the time, it ceses to be halaha. it has to be the kind of process where there is interaction. between the halaha and the subjective religious and ethical and moral convictions of the individual and out of this interaction between these two components and that it can develop. but i would call the meta halaha which is appropriate for our time.

פרופ' א. רוזן-צבי: אני רוצה לומר כמה דברים מבחינת המושגים האלה והתפיסה לפחות שהנחתה אותנו בעניין הזה ולהתייחס גם לדברים שאמרה פרופ' יפה, גם לדברים שאמר פרופ' גרינברג. אנחנו מדברים על מערכת בהקשר הזה על מערכת נורמטיבית. אנחנו לא מדברים על עולם של מחשבות, אנחנו לא מדברים על עולם של דיעות. אנחנו מדברים על תרגום של פילוסופיות, של מציאות של סוציולוגיה במובן הרחב לנורמות משפטיות, הלכתיות או אחרות. בעולם של נורמות משפטיות אי אפשר לפוצץ מסגרת. אי אפשר לבוא עם קונספט של שבירת כלים, מכיוון שברגע שאתה שובר את הכלים אין נורמות ואם אין נורמות אין אפשרות להתמודד התמודדות נורמטיבית. והמשפט כמו ההלכה היא התמודדות נורמטיבית עם מציאות לא נורמטיבית. עכשיו, לפי דעתי, השאלה שהעלתה פרופ' יפה היא בהחלט שאלה רלוונטית. היא אולי אחת השאלות האקטואליות שהצגנו אותה בעצם ע"י המושגים האלה. והשאלה היא בעצם האם קיימת קודם כל רגישות הלכתית לבעיות האלה? או הייתי אומר את זה אחרת מהם "הפחדים" הרלוונטיים? ממה עולם ההלכה מפחד יותר? האם הוא מפחד יותר מהחילוניות במובן הזה? או הוא מפחד יותר מהשבר הפנימי שלו? מצד שני, מה מפחיד אותו? וכשאני אומר מה מפחיד

אותו אני מתכוון בעצם לשאלה מה משרת כיום הזה במציאות האקטואלית את עולם התורה? כי מבחינת ההלכה מה שמעניין אותה בסופו של דבר זה מלכות שמיים. זה מה שמעניין אותה, זה הקונצפט. והשאלה היא כמובן מבחינה זו גם מהי הרגישות הרלוונטית לעניין הזה? עכשיו ברור שמבחינה זאת הדור הזה הציג לפני ההלכה שאלות חדשות לגמרי, רגישויות חדשות לגמרי, פחדים חדשים לגמרי, שלצערי, היא לא מתמודדת היום במלוא היקפם של הבעיות האלה מטעמים שונים. וצריך לזכור גם שכמו כל משפט ההלכה היא מסגרת שמרנית והואיל והיא מכוונת לציבור שמרני היא מתקדמת יותר מדי מהר במובן הזה. דהיינו, אם היא שוברת את המסגרות, המסגרת מתמוטטת לגמרי מתוכה. אין כאן. עכשיו, לדעתי, פרופ' גרינברג לא דק פורטא בין מטרות, בין טכניקה לבין תוצאה. אני רוצה לתת דוגמה אחת ש"שברה" לגמרי את המסגרת הקודמת ובכל זאת נשארה במסגרת הקונצפט של ההלכה. אני נותן דוגמה טריוויאלית שנוגעת למעמד האישה. כידוע, ע"פי הדין המקורי. זה טריוויאלי מבחינת הסיטואציה. זה לא בית ההלכה במובן הזה. נשים אינן מסבות בליל הסדר בפני בעליהן, אבל אישה חשובה, כן. כלומר נשים אינן מסבות זיעה כלל, אישה חשובה זה חריג. חריג בודד. אבל בתקופה מאוחרת יותר נקבע כבר בעלי התוספות אמרו העידנה כל הנשים חשובות מין הוא. שלנו. מה קרה בעצם? את הכלל ההלכתי השאירו. את הקונצפט ההלכתי השאירו. אבל למעשה שינו אותו מן היסוד. בעצם היום נשים מסבות למרות שע"פי הדין המקורי לא מסבות. איך עשו את זה? טכניקה הלכתית גם התקנה של רבינו גרשון היא טכניקה הלכתית. אם אתה לא יכול להשוות באופן מידי אתה משווה באופן כזה שאתה מונע שימוש בכלי הלכתו מסויים מצד אחד וע"י כך אתה משווה זכויות. עכשיו השאלה היא בעצם באיזו מידה אפשר וצריך לעשות שימוש באמצעים ההלכתיים לפעמים אמצעים קלים לפעמים אמצעים נועזים יותר. לפעמים אמצעים שיש בהם כדי לשנות נורמות תוך כדי שמירת הכלל הבסיסי כדי שלא יפגע במתכונת ההלכתית כדי שלא יפגע במסגרת הנורמטיבית. וזאת בדיוק השאלה שאנחנו העמדנו כאן לדיון בהקשר הזה- איך אנחנו נענים לרגישויות ולמציאות הרלוונטית ואיך אנחנו יוצרים במסגרת עולם התורה את ההתמודדות הרלוונטית הזו היום?